

Список літератури: 1. Бродский И. Н. Отрицательные высказывания / Бродский И. Н. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – 104 с. 2. Аристотель. Об истолковании // Аристотель : соч. в 4 т. / [ред. В. Ф. Микеладзе]. – Т. 1. – М. : Мысль, 1978. – С. 91–116. 3. Кант И. Критика чистого разума // И. Кант : соч. в 6 т. – Т. 3. – М. : Мысль, 1964. – С. 69–697. 4. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения / Пирс Ч. С. ; [пер. с англ. К. Голубович и др. ; ред. Л. Макеева и др.]. – М. : Логос, 2000. – 412 с. 5. Семиотика : Семиотика языка и литературы : [сборник / пер. с англ., фр. и исп. яз. ; сост., вступ. статья и общ. ред. Ю. С. Степанова]. – М. : Радуга, 1983. – 636 с. 6. Тофтул М. Г. Логіка : підручник / М. Г. Тофтул. – 2-ге вид., перероб., доп. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – 400 с. 7. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. 8. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144. 9. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України : закон України від 12 лип. 2001 р. № 2670-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 44. – Ст. 234. 10. Про судострій : закон України від 7 лют. 2002 р. № 3018-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27–28. – Ст. 180. 11. Про Всеукраїнський та місцеві референдуми : закон України від 3 лип. 1991 р. № 1286-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 33. – Ст. 443. 12. Про державний реєстр виборців : закон України від 22 лют. 2007 р. № 698-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 20. – Ст. 282. 13. Законодательная техника / [под ред. проф. Д. А. Керимова]. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1965. – 143 с. 14. Ющик О. І. Теоретичні основи законодавчого процесу : монографія / О. І. Ющик. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – 519 с.

Надійшла до редколегії 18.05.2009

УДК 341.215.2

Є. В. Пономаренко

До проблеми визначення сутності Європейського Союзу

Визначено сутність Європейського Союзу з огляду на розвиток євроінтеграції України. На основі зіставлення ознак сучасної держави з ознаками, властивими Європейському Союзу, зроблено висновок про те, що Європейський Союз нині майже повністю наблизився до статусу повноцінної держави.

***

Определена сущность Европейского Союза с точки зрения развития евроинтеграции Украины. На основе сопоставления признаков современного государства с признаками, присущими Европейскому Союзу, сделан вывод о том, что Европейский Союз сегодня почти полностью приблизился к статусу полноценного государства.

***

The essence of European Union from the point of view of European integration development of Ukraine is defined. Comparing the characters of modern state with the characters appropriate to European Union there was made a conclusion that today's European Union is almost close to the status of full-fledged state.

Починаючи з 90-х років минулого століття в Україні поступово набирає обертів процес євроінтеграції, кінцевою метою якого є набуття нашою державою повноправного членства в Європейському Союзі. Зазначений напрямок розвитку держави нині набув цілком офіційного характеру, свідченням чого є досить велика кількість нормативних актів, у яких закладено завдання, принципи, строки євроінтеграційних процесів, а також визначені суб'єкти, відповідальні за його реалізацію. У даному випадку мова йде, зокрема, про Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98 «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» [1], про Постанову Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 р. № 1496 «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [2] тощо. Проте необхідно відзначити, що названі вище нормативні акти, як і багато інших, не дають чіткої відповіді на питання, що ж власне являє собою Європейський Союз, не розкривають його сутності. У зв'язку з цим виникає дещо парадоксальна ситуація, за якої значна кількість населення нашої країни має досить поверхові знання про Європейський Союз. Разом із тим відзначимо, що певні елементи даної тенденції прослідковуються також у науковій літературі, де надзвичайно складно не тільки знайти чітке визначення Європейського Союзу як державно-правової категорії, а й дати чітку відповідь на питання про його внутрішні характеристики.

Виходячи з цього, метою даної статті є проведення дослідження сутності Європейського Союзу. У процесі досягнення названої мети необхідно вирішити завдання, пов'язані з аналізом існуючих точок зору на правову природу Європейського Союзу, дослідженням текстів відповідних нормативних актів та подальшим формулюванням власних висновків.

Аналіз наукової літератури, присвяченої питанням євроінтеграції, показує, що нині не існує єдності думок щодо сутності Європейського Союзу. Це пов'язано, на наш погляд, головним чином, із тим, що зовнішні форми та внутрішній зміст Європейського Союзу не підпадають під жодну з відомих на сьогодні форм державного устрою. Показовими у цьому плані, на нашу думку, можуть бути слова екс-президента Європейської Комісії Ж. Делора, який за аналогією з невпізнаним літаючим об'єктом (НЛО) назвав ЄС неідентифікованим політичним об'єктом (НПО) [3, с. 29]. Зупинимось більш детально на вивченні даного питання.

Визначення Європейського Союзу, які існують нині, можна розподілити на офіційні та неофіційні (наукові). У першому випадку мова йде про тлумачення Європейського Союзу, яке закріплене в

Конституції Європейського Союзу [4], де під останнім розуміють наділений власною правосуб'єктністю союз європейських держав, які, зберігаючи свою національну самобутність, тісно співпрацюють на європейському рівні і здійснюють низку схожих повноважень на федеральному рівні.

Що ж стосується науковців, то їх підходить до трактування цього виду об'єднання європейських держав є дещо ширшими. Так, на думку А. Баштанника та В. Баштанника, Європейський Союз являє собою інтегровану недержавну структуру універсальної компетенції з власним апаратом управління, що координує управління суспільними відносинами на всіх рівнях: локальному, регіональному, національному, наднаціональному. Таким чином, Європейський Союз є складною адміністративною системою, що складається з автономних підсистем (національних адміністративних систем) та в інтегрованому поєднанні формують наддержавний адміністративний простір; регулюється як власними правовими нормами, так і нормами права наднаціональних утворень; характеризується наявністю вертикально-інтегрованих інститутів управління; визначається як багаторівнева система та складається із самостійних легітимно утворених елементів (інститутів, інших структур); базується на принципах наднаціоналізму, міжкультурності, федералізму, субсидиарності, децентралізації, деконцентрації, делегування тощо [5].

У свою чергу, О. Бульба під Європейським Союзом пропонує розуміти оригінальну інституційну модель, для якої є характерним поєднання елементів наддержавної інтеграції та міжнародного співробітництва, формування горизонтальних транснаціональних мереж взаємодії та ухвалення рішень [6].

Аналіз наведених визначень дозволяє цілком погодитися з тими авторами, які обґрунтовано стверджують, що природу Європейського Союзу важко розкрити через його структурну «суміш», оскільки в ній містяться елементи, одночасне поєднання яких не дозволяє відносити Європейський Союз ані до держави, ані до міжнародної організації [3, с. 27]. Разом із цим, це не означає відсутності потреби в пошуку, так би мовити, ідеального визначення Європейського Союзу, яке б давало чітке уявлення про його суспільно-політичну природу. Для виконання зазначеного завдання, на наш погляд, необхідно чітко усвідомлювати деякі моменти. По-перше, у правовій науці вже давно встановлено, що будь-яке поняття є завжди ширшим за своє визначення. Інакше кажучи, намагання «навантажити» те або інше визначення максимальною кількістю елементів приречене на невдачу, а отже, і визначення Європейського Союзу не повинно бути занадто об'ємним. По-друге, Європейський Союз, як відзначають багато дослідників, є унікальним утворенням, подібних до якого ще не існувало в іс-

торії людства, тому просте «підведення» його під існуючі форми державного устрою є малоперспективним. З огляду на це, ми вважаємо, що визначення Європейського Союзу треба формулювати, виходячи із суттєвого переосмислення традиційних уявлень про державу та можливі форми її устрою.

Повертаючись до наведеного вище визначення Європейського Союзу, сформульованого в Конституції Європейського Союзу, відзначимо, що було б не зовсім правильно визначати останній як звичайну асоціацію держав. У літературі цілком слушно наголошується, що Європейський Союз не є федерацією подібно до Сполучених Штатів. Не є він і просто організацією, що базується на співпраці урядів, як Організація Об'єднаних Націй. Країни, що утворюють Європейський Союз, його «держави-члени», залишають свою суверенність заради того, щоб набути такої сили й ваги у світі, якої б вони ніколи не мали поодиночі. Об'єднання суверенності на практиці означає, що країни-члени задля досягнення наперед узгоджених цілей передають у колективне розпорядження Союзу частину своїх суверенних прав, зокрема, й тих, що стосуються внутрішніх справ, а саме питань економіки, ресурсів, фінансової політики тощо. Згідно з новітніми науковими підходами таке міжнародне об'єднання держав кваліфікується як сучасна конфедерація держав або «легка» держава, що має два рівні: рівень союзу держав-членів (наднаціональний рівень) і рівень держав-членів (національний рівень) [3, с. 28, 30, 36].

Таким чином, Європейський Союз являє собою суспільно-політичне утворення державного типу, побудоване у формі конфедерації шляхом об'єднання в його складі незалежних держав за ознакою їх європейської ідентичності, що має на меті консолідацію європейської спільноти для досягнення загальнозначущих, довгострокових цілей.

Державний характер Європейського Союзу нині, на наш погляд, не повинен викликати ні в кого жодних сумнівів. Це пов'язано, передусім, із тим, що ЄС на сьогодні має найбільш принципові ознаки з переліку тих, які дозволяють називати те або інше суспільно-політичне утворення саме державою. Так, відповідно до сучасного вчення про державу, остання відрізняється від інших організацій класового суспільства рядом суттєвих ознак:

1) держава в межах своїх територіальних кордонів виступає єдиним офіційним представником усього суспільства, усього населення, яке об'єднується ним за ознакою громадянства;

2) державний суверенітет, під яким прийнято розуміти притаманне державі верховенство на своїй території і незалежність у міжнародних відносинах;

3) держава видає закони та підзаконні акти, які мають юридичну силу і містять норми права;

4) держава являє собою складний механізм (апарат) управління суспільством, який являє собою систему державних органів і відповідних матеріальних засобів, необхідних для виконання її завдань та функцій;

5) держава – єдина у політичній системі організація, яка володіє правоохоронними органами, спеціально покликаними стояти на сторожі законності та правопорядку;

6) тільки держава володіє збройними силами та органами безпеки, які забезпечують її оборону, суверенітет, територіальну цілісність та безпеку;

7) держава має тісний зв'язок з правом, яке являє собою економічно та духовно обумовлене нормативне вираження державної волі суспільства, державний регулятор суспільних відносин [7, с. 51–52].

Аналіз наведених ознак держави через призму суспільно-політичної природи Європейського Союзу показує, що всі вони, за винятком п'ятої та шостої (наявність власних правоохоронних органів та збройних сил), є характерними для Європейського Союзу, зокрема, Європейському Союзу:

– запроваджене європейське громадянство, що є об'єднуючою ознакою для усього населення, яке проживає на території Європейського Союзу. Хоча до прирівнювання європейського громадянства до національного, говорячи словами О. І. Журавки [8], ще досить далеко, проте європейське громадянство на сьогодні – реально існуюча категорія, яка, доповнюючи національне громадянство, тим самим сприяє розширенню правового статусу громадян держав-членів Європейського Союзу;

– є елементи державного суверенітету, якими він наділений у певних сферах на підставі угод між державами-членами, що в добровільному порядку обмежили свої суверенні права на користь Європейського Союзу [9, с. 10–11]. Як відомо, на сьогодні Європейський Союз на правах суверенітету будує економічну, фінансову, валютну політику тощо. Разом із тим, це не означає, що держави-члени Європейського Союзу втрачають власний суверенітет у названих сферах, оскільки це, відповідно до норм міжнародного права, може відбутися лише за умови внесення до первинного права Європейського Союзу положення про відмову від суверенітету на користь Союзу. Проте й за такої умови кожна держава як суб'єкт міжнародного права завжди буде мати можливість відмовитися від свого зобов'язання про передачу суверенітету, тобто на сьогодні немає підстав для жодних побоювань щодо втрати державою частини власного суверенітету після вступу до Європейського Союзу [10];

– наявна власна система нормативних актів, які створюються у зв'язку з утворенням і функціонуванням Європейських Співтовариств та Європейського Союзу і які діють та застосовуються в межах їх юрисдикції на основі й відповідно до установчих договорів і загальних принципів права [11]. У даному випадку мова йде про акти Європейського Союзу зобов'язального характеру у формі регламентів, директив, рішень, рамкових рішень, конвенцій, актів представників держав-членів, що засідають у Раді Міністрів Європейського Союзу тощо [12];

– функціонує досить розгалужена система органів. Нині в Європейському Союзі функціонує Європарламент, Єврокомісія, Рада Міністрів, Суд Європейського Союзу тощо. Аналіз функцій названих інституцій дозволяє науковцям стверджувати, що інституційній системі Європейського Союзу притаманні (хоч і фрагментарно) ознаки законодавчої, виконавчої та судової влади. Інакше кажучи, Європейський Союз будується та функціонує на підставі принципу поділу влади [6]. Проте, необхідно відзначити, що названий принцип дещо відрізняється від національних моделей поділу влади. Сутність застосованого тут принципу розподілу влади полягає в тому, що він забезпечує, з одного боку, повну незалежність між законодавчими, виконавчими і судовими органами Європейського Союзу, а з іншого – допускає суміщення цими органами законодавчої, виконавчої та судової функцій [3, с. 33];

– існує тісний зв'язок між останнім та правом Європейського Союзу. Право Європейського Союзу є особливою галуззю міжнародного права, яка являє собою сукупність правових норм регулюючих процеси європейської інтеграції, здійснюваної в межах Європейського Союзу. При цьому слід зазначити, що право Європейського Союзу поділяється на первинне та вторинне. До первинного права належать норми міжнародних угод, які становлять правову основу для функціонування всіх структур, що формують Європейський Союз. Вторинне право являє собою складнішу підсистему норм і є основою правопорядку Європейського Союзу. До нього належать норми, закріплені в актах органів Європейського Союзу, а також у міжнародних угодах, що уклали між собою європейські співтовариства та інші суб'єкти міжнародного права. Таким чином, особливості юридичної природи Європейського Союзу знайшли свій прояв у праві Європейського Союзу, яке на сьогодні має пріоритет щодо внутрішнього права держав-членів, а деякі його норми мають пряму дію у внутрішніх правопорядках цих країн [12; 13].

Отже, проведене співставлення ознак сучасної держави з ознаками, властивими Європейському Союзу, свідчить про те, що Європейський Союз нині майже повністю наблизився до статусу повноцінної держави. У зв'язку з цим, ми повністю підтримуємо

думку І. А. Грицяка [3, с. 36], який пропонує називати Європейський Союз «легкою» державою. Разом із цим відзначимо, що, на наш погляд, Європейський Союз і у надалі буде характеризуватися саме як «легка» держава, оскільки перехід до статусу «повної» держави, буде, звичайно, означати втрату суверенітету країнами-членами, що за сучасних геополітичних умов є малоімовірним та, власне, і недоцільним. Тому співпраця України та Європейського Союзу розвивається та буде розвиватися не в аспекті її входження до складу держави-федерації, а через призму приєднання до європейського співтовариства незалежних держав, об'єднання яких характеризується ознаками «легкої» держави, котра, нагадаємо, складається з двох рівнів – рівня союзу держав-членів (наднаціональний рівень) та рівня держав-членів (національний рівень).

Список літератури: 1. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : указ Президента України від 11 черв. 1998 р. № 615/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24. – Ст. 3. 2. Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : постанова Кабінету Міністрів України від 16 серп. 1999 р. № 1496 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33. – Ст. 168. 3. Грицяк І. А. Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади : монографія / І. А. Грицяк. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 236 с. 4. Vertrag über eine EU-Verfassung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.flegel-g.de/index-eu-verfassung.html>. 5. Баштанник А. Організаційно-правові засади управління в складних адміністративних системах: європейський досвід та Україна / А. Баштанник, В. Баштанник // Право України. – 2007. – № 11. – С. 153–157. 6. Бульба О. Європейська інтеграція України та питання реалізації принципу поділу влади / О. Бульба // Право України. – 2004. – № 12. – С. 8–11. 7. Теория государства и права : курс лекций / [под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2003. – 776 с. 8. Журавка О. І. Міжнародно-правова характеристика інституту громадянства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 / О. І. Журавка. – Х., 1999. – 20 с. 9. Кравчук І. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС / І. В. Кравчук, М. В. Парапан. – К. : Вид. Дім «Слово», 2005. – 320 с. 10. Андрійчук О. Європейська природа / О. Андрійчук // Український юрист. – 2005. – № 7. – С. 62–63. 11. Слепець В. М. Етапи формування європейського права / В. М. Слепець // Вісник Одес. ін-ту внутр. справ. – 2001. – № 3. – С. 159–165. 12. Муравйов В. Особливий характер правової системи Європейського Союзу / В. Муравйов // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 8. – С. 86–89. 13. Кінаш Б. С. Аспекти інтеграції у Європейське Співтовариство інституцій України / Б. С. Кінаш // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. – 2002. – № 5. – С. 155–159.

Надійшла до редколегії 25.05.2009